

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 1.

У Новом Саду, 15. јануара 1913.

Год. VI.

САДРЖАЈ: Учитељев положај. — Кинематограф у просветној служби. — Слобода и детерминизам. — Настава у читању с писањем. — Педагошки преглед: Неке реформе у аустријском школству. — Учитељство: Словеначки учитељски лист „Učit. Tovariš“. — Немачке учитељске организације у Аустрији. — † Вељко Петровић. — Преглед књига: Жил Пајо. Савети и практична упутства наставницима. — Белешке.

Учитељев положај.

Знаменити педагози, а нарочито Дистервег и Дитес, истичу учитеља као душу школе, и како је учитељ као такав важан чанилац у образовању, то има сасвим особену задаћу на унапређењу народна живота. Задаћа је народног учитеља, да пуном снагом ради како у школи тако и ван ње. Ову задаћу учитељ може решити, кад има не само добру предспрему својој струци, него и редовно вредно ради на свом даљем образовању. Ко мисли, да је после положеног испита за учитељско оспособљење, сасвим готов с науком, тај ће заостати.

У даље образовање спада, проширивање позитивног знања у појединим наставним предметима; спремање за свакидашњу наставу;

пазити на добар такт у своме понашању у кући и ван куће;

посећивати учитељске зборове и суделовати на њима;

користити се учитељском књижицом где је има, а где нема жртвовати извештај део свога прихода на набавку стручних и других корисних књига;

читати разне повремене часописе и листове у првој линији педагошке;

сарађивати у раду разних удружења на првом месту учитељских.

Народни учитељ може на свом даљем образовању само тако вредно радити, ако има доста слободна времена. Ко сасвим тачно познаје прилике народног учитеља,

мора признати да су учитељи ван школе, често запослени ванредно многим пословима. Према томе неће бити исправна тврдња, недавно изречена, да су школски људи Гавани у времену. Бар за учитеље то не стоји.

Баците летимичан поглед само на запосленост учитеља ван школе и биће јасно, да велики део учитеља просто клеца, под многобројним пословима који се од њега већином захтевају као израз родољубља, човекољубља, културе и других врлина, којих се послова други никако не примају или ако се и примају, понајвише бива у том случају, ако су изгледи на какве дохотке.

Неоспорно је потребно, да учитељ после свог дневног рада у настави, проветри мало своја плућа, заморена са непрегледно многог говора у прашњавом и смрдљивом ваздуху, пошто се наудисао мириса од каквих ужежених дечјих кожуха и др. За овај одмор би му требало, сваки дан бар два часа да пробави у свежем ваздуху у шетњи.

Учитеља чека спрема и посао за школу за идући рад, да прегледи задаће, спроведе све многобројне излишне дневнике, које му је виша власт силом свога шаблонског уверења натоварила на врат, а осим тога и други слични послови.

Но учитељ је и отац породице, те ваљда и као отац треба да се позабави који час својом децом и домаћим бригама,

којих је тако у изобиљу у учитељским породицама.

А због тих многобројних домаћих брига и потреба, учитељ мора да потроши много времена на споредне зараде. Овога много има нарочито у варошких учитеља. Појмљиво је, да та преоптерећеност не може бити корисна по наставу.

Сеоски учитељ ако нема ових варошких послова, он има школску башту и воћњак. Осим тога многи сеоски учитељ има знатан део плате у орахој земљи. Он мора да буде тежак и надничар. Ако му ко што помогне за љубав — чега данас све мање бива — одмах гледа да му учитељ надокнади то против услугом и честом па и замашном. А ко од нас не зна како је у томе учитељ експлоатисан на селу, да често мора читаву канцеларију водити.

Од многих учитеља траже се нарочите услуге. Овим се услугама често броја не зна: Ту је „мила и љубезна“ појачка дужност, укопи, короводство, пероводство, (о разним пероводствима ћемо једном засебно говорити), соколство, земљорадничка задруга, воћарство, свиларство, пчеларство, читаоница, кортешовање за црквену и политичку општину, жупанију, државни сабор, епархију, народни сабор и тако редом у бесконачност, а поглавито свугде где се бесплатно извлаче кола из блата, негде за то што треба да сматра „за чест“, негде за то да се не замери и не падне под бич освете.

Који нема споредне зараде и упућен је само на недовољну своју плату, изгуби вољу на рад, испадне из колосека, почини какве погрешке и онда натежи опет без краја, јер кад згреши у селу бележник или свештеник, њихова власт их брани резонујући: „па и он је човек“, али кад згреши учитељ, њега треба казнити, јер он треба да служи за пример народу. Ту се оптужује да не даје пример народу, а кад се у народу распале страсти због локалних или партијских размирица, онда је учитељ крив ако није помешан с њима и не иде за њиховим примером, онда се не тражи од њега пример.

Несрећеност материјалног стања учи-

тељева, доводи га често у очајан положај. Овога је било од увек, а сад је према тешким садашњим временима, достигло свој врхунац. Ако се томе злу не помогне што пре, доћи ће до свакојаких незгода. Чиновништво разних позива, а нарочито државно, збринуто је толико да се може своме звању одати много безбрижније. Код народног учитеља није то случај. Али то ништа не смета целом свету да призна, да је народна школа од сасвим нарочите важности. Држава, општина, црква, сви би да имају утицаја на школу. Обично се каже: Чија је школа, онога је и будућност!

Па одкуда долази да се са наплатом учитељства још увек и свугде натеже?

Народни учитељ има неки неодређени положај. Није државни, а није општински чиновник. Ако се ради о поправци учитељеве плате, ту се закључује и решава, предлаже и квари, отеже и растеже од попа до ковача и на крају обично не буде ништа, или једва тек каква ситница. Општина неће, народ „нема“ (кад се тиче школе и учитеља народ никад нема, јер тако му сугерирају они, који хоће, да што више заграбе за своје плате). Учитељ треба да чека обично с обећањем: „да ће се имати у виду побољшање учитељске плате“.

Слабост је људска, да другом не воле дати ништа, а тек кад се тиче цепа онда — склони се. Али су покрај тога опет многим пуна уста лепих обећања, кад им учитељи требају. Родитељи деци са свог слабог образовања, не схваћају потребу бољег материјалног стања учитељевог.

Господа, која дрмају судбином учитељевом, живе у добру и не осећају шта учитеља тишти. Они немају од народне школе никакву директну корист, и лако прелазе преко таквих питања. Обично су им досадна.

Има их који се боје народне просвете, јер виде у њој опасност по своју свемоћ.

Заступства школска и учитељска обично су у рукама оних, који припадају другом сталежу и који не знају шта је невоља. Сваки такав требао би бар 5 до 6 година да пробави као учитељ у ка-

квом селу где шеве не певају. Само тада би умео човечно заступати праведну учитељску ствар.

А ако хоћемо право да кажемо, и учитељи сами слабо се крећу и живота показују у свима својим стварима. Има их и таквих који се пуне да буду туђе оруђе те кваре учитељску ствар. Неки су опет, у својим локалним приликама, успели да поправе понешто своје материјално стање и даље их се не тиче нико. А већина их је који скрштеним рукама стоје и чекају. Уздајући се да ће нешто боље само од себе доћи, чекају навикнути на трпљење. Чекају да можда неколицина агилнијих њихових другова крећу ствар, а има их који се не одзивају ни такој акцији. Сви они који остављају учитеље, да у тако тешком положају живе и врше своју напорну службу, свете се љуто не учитељима, него будућности народној.

Не само по учитеље, него је и по народ велика корист, да се плате учитељске што пре доведу у ред. Годинама се о томе говори и пише, али позвани чиниоци, из неке умишљене штедње увек дођу до резултата да нема средстава. Кад би то у истину било тако, не би се могло с правом много ни приговарати. Но ми видимо да није тако. Кад се поправљају плате других чиновника онда мора бити извора, онда се народни џеп не штеди. Народ сам по себи није ни тако хрђав, ни тако бедног стања, да не би хтео и могао поднети такав издатак. Само кад би се са позване стране утицало у том правцу. У истину, народ не би дао никакав порез да не мора. То он и сам признаје, а признаје и то да ће дати ако мора, јер вели: „Кад се мора, није ни тешко.“ Какве огромне терете не поднесе народ, за одраслије чланове своје породице, за своје синове који су за женидбу и кћери које су за удају. Какве се колосалне своте не избацују за силна непотребна одела и друге украсе тих чланова породице, па зар у корист оних ситних, малих чланова породице, школске деце, не треба ништа жртвовати? Та само да сваки старешина да стотинити део на просвету своје мале деце, од оног

протраћеног новца, што изда на раскош својих ђувегија и удавача, па би се обилато спремило и школских зграда и учила и учитељских плата.

Учитељи би требало да купе податке, на умешан начин, по својим местима, колико се, о којој сеоској слави или већим празницима, издало на одело и свет би се запрепастио, какве се своте потроше на непотребне крпе, које брзо изађу из моде и постану излишне, јер је друге сезоне стигла већ нова мода и према њој треба расипати новац на нова одела.

Нису учитељи себичњаци који не маре, ма народ отишао у просјачке, само нека њима да добре плате. Не, тога код учитеља нема, већ код других сталеза. Али кад се даномице види по свима нашим крајевима, оно расипање новца на разне излишности, кад се у целом нашем друштву диже протест против тога, с којим правом друштво онда говори, да за школу и учитеље нема извора, да народ не може те издатке поднети. Да ли су раскош, процесане, теревенке, потребнији него школа? Да ли је паметније и човечије, да силне огромне своте за те непотребности, покупе у народу разне творнице одела и пића и свакојаке адвокатске канцеларије, које ће после довести народ до просјачког штапа или је паметније да народ потроши тек стотинити део тих својих издатака више но до сад и за такав незнатан издатак стече више личне интелигенције, која ће га задржати са тог стрмоглавог пута и помоћу културе га излечити од заразе раскоша којој све већма подлеже? Култура би довела народ до свести, да не сматра школу и учитељски наставни рад, као нужно зло. Култивисан народ би радо и сам давао жртава у јачој мери на просвету, јер би познао да је помоћу културе заштедио знатне своте које је пре тога излишно бацао. Култура ће а пре, а после доћи, само је питање каква. Ако српско друштво не увиди што скорије, да се у корист српске културе мора више жртава поднети, оно ће дочекати, да ће те жртве трошити на страну културу, која је ту близо.

Жалосни примери нам сведоче, да су

се они који су хтели на својим школама да штеде, касније горко кајали.

Но кајати се после свршеног чина, то је сасвим — једно ништа.

Кајати се треба док има времена. За сад још има времена, али ће и то брзо протећи!

М.

КИНЕМАТОГРАФ У ПРОСВЕТНОЈ СЛУЖБИ.

Какав развитак за просвету лежи у једном модерном проналаску, који хоће да задовољи потребе масе, видело се последњих година на развитку кинематографа. Почетком 1900. год. у целој Немачкој било је само два стална кинематографска позоришта и то у Хамбургу и Вирцбургу; у Берлину је било само једно тако покретно позориште са живим сликама. А сада, после 12 година, једва да има који кутић међу културним друштвом да се не зна за њега. Већ га и деца добро познају и траже уживања у њему. Нарочито је тај проналазак раширен у Француској, Енглеској, Сев. Америци и Немачкој. Сам Берлин има данас преко 400 таквих позоришта. Једна само творница филмова — Pathé Frères & Co. у Паризу — производи дневно 80.000 мет. филмова, оних дугих, узаних пруга од целулојда, на којима су у бескрајном низу поређане мале фотографске слике већином 24×18 mm велике. Оваких слика пушта се у промет на међународној пијаци сваког дана 25—30 нових серија. Трговина са филмовима постала је међународна. И у мањим местима има већ француских, италијанских, енглеских, данских, америчких и немачких снимака, као што се они виде и у модерно и раскошно удешеним великоварошким позориштима, где улазница стаје и 5—6 К.

Тако је кинематограф постао сасвим знатан економски фактор. Имамо прируци податке о Немачкој из којих се види, да је увоз и извоз тога предмета веома знатан. За прву четврт 1912. год. увезено је страних филмова у Немачкој у јануару 18.200 кграма, у фебруару 16.500 кг., у марту 25.000 кг., за четврт године свега 60.600 кгр. Кад се има на

уму, да једна једина филмпруга са отприлике стотину разних сличница, једва ако има што тежине у себи, то се може замислити, колика је множина њих у толиким хиљадама килограма. Тежина од 60.600 кг. одговара укупној дужини филмова од 7,878.000 метара, а укупна је вредност тих филмова у тој четвртини године 9,090.000 марака. Немачка је за њих добила парине 118.200 М. Занимљиви су и бројеви, колико је извежено за то исто доба. У јануару је извежено 5900 кг., у фебруару 5.600 кг, у марту 8.600 кг, свега 20.100 кг, што одговара дужини од 2,613.600 m, а вредност тога је 1 милијун 46 хиљада М.

Колики се капитали улажу у кинематографе види се и из тога, што се при набавци једног јединог филма изда и по 40.000 М и више.* Оваки издатци разумљиви су кад поједина подузећа творничка и позоришна веома огромне добитке избацују, бива и по 90% годишњег чистог добитка.

Од овог финансијалног и економског значаја, још је много већи и важнији културни значај кинематографа. Једва да га можемо по вредности и оценити. Сви знамо васпитну вредност књиге и листова; знамо, како лектира често и једном једином спретном причом може да утиче на психички развитак неког човека, с тога се друштво и бори против гадне литературе која даје масу свезака, с тога друштво и шири све већма добру литературу у свима слојевима народа од деце до људи.

Али кинематограф овакав како се сад развија код свију културних народа, на најбољем је путу, да утицај целокупне штампане литературе надмаши у многоме а у нечем и замене. Он је већ сад на томе путу чудновато далеко дотерао. И о томе најјасније говоре бројеви. Септембра 1911. покушао је један берлински биоскопски лист (у Берлину их има 6) у отвореном писму на берлинског префекта полиције, да докаже данашњу важност

* Чује се, да је једно подузеће нудило 100.000 дин. да му се допусти да сними пропаганду и бегство турске војске на Куманову за кинематограф, али то није допустила српска војна управа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

кинематографа, да би полицијске забране уклонио и срачунао је тада, да у Берлину дневно око 90.000 особа посећују кинематограф и, што је још важније, да сваки филм који дође у промет просечно виде $3\frac{1}{2}$ милијуна особа. Ако је тај број и приближно тачан, он много говори. Како би се радовали кад би се добре народне и дечје књиге распрострале у 10, 50, 100 или чак 200.000 комада. Колики би се рад на народној просвећености развио! А сваки отрцани кинофилм привуче себи без по муке десет и сто пута већу публику и знатан део народа осваја под свој утицај. Педагози заиста ту морају застати и озбиљно истражити какве је врсте тај утицај.

Шта види посетилац кинематографа? Шта може и шта треба да види, могло би се питати. Кад су приказане прве слике у кинематографу, образован свет се чудило и одушевљено их поздравио. Створило се ново чудо. Приказ на слици који је хиљадама година износио слику поред слике у непокретном положају, појавио се у нечем сасвим новом и необичном, приказује се кретањем једно за другим; тиме је пронађен сасвим нов облик приказа.

Жив, покретан живот могао се сликом подражавати као никад пре тога. Каква све изненађења и могућности не носи у себи тај проналазак, а како се све још неће исцрпљивати, нарочито са уметничке стране. Могуће је, да ће се још родити уметник, који ће из кинематографа створити још какву сасвим нову уметничку форму. Али је једно одмах било јасно, да је кинематограф као ни једно средство дотле послужио ширењу и познавању нашем широм целог света. Он је у стању да нам пластично прикаже пределе које наше очи никад нису видели и где нам никад није нога крочила; помоћу њега познајемо народе свију земаља по склопу тела и одећа, обичајима и навикама, на послу и у игри, у лову и у рату; он нас води у неприступне творничке просторије, ливнице гвожђа и дубине рудничке, у регијоне крилатица; он нам приказује сва чуда у природи, вечито таласање мора и немо, мртво ћу-

тање глечера, даје нам да видимо лава и тигра у пустињи кад се пљеном наслађују и да посматрамо пчелу и мраву при градњи својих уметничких ћелија и неговању својег подмлатка; он нас води међу голијате биљног и животињског света, а тако и уз истраживача и лекара да посматрамо микроскопски разни сићушни свет у нашој крви и ткањима. Све што у тим свима приликама живи и креће се, било велико или мало, далеко или близо, питомо или дивије, све то видимо пред нами као душевну својину. Све то може кинематограф, чудотворац! Али на жалост мора се правилније рећи: *све би он то могао*, кад би хтео. Ко је много пута посетио кино, он је од свега напред побројаног већ и видео по нешто, али је тек по мало окусио. Али зашто многобројне хиљаде из дана у дан, из ноћи у ноћ, па и после подне журе у кинематограф? Четири или пет постотака редовних приказа заиста су захваћени из богатог царства природе, а остали 95%? То су омиљене *кинодраме*. Приказ природе и њена неисцрпна богатства, њена живота и обличја, била би задаћа кинематографа а место тога то ти је дивље поприште свију људских лудорија и глупости. Може се тачно рећи, да поред свих настојања да се то поправи, поред све енергичне цензуре киноцензора и поред све сарадње првих глумачких снага, велика маса приказаних кинодрама су још увек дела о уморству и крађи, љубавне и заводничке историје, жалосног состојанија и плачевне сентименталности, па често и у неукусним као бајаги шаловим позама. Немачки пастор Валтер Конрад изнео је у своме спису „Kirche und Kinematograph“, да је у 250 прегледаних драма, нашао да се приказују 97 убијстава, 51 прекршаја бракова, 19 завођења, 22 отмице, 45 самоубијства, 176 крађа, 25 суложница, 35 пијанака и читаву војску полицаја, детектива и судских органа. Проф. Др. Брунер, издавач листа „Nochwart“, органа за сузбијање гада у речи и слици, који фунгира у берлинској полицијској префектури као кинематографски цензор (тамо се дневно подноси на преглед

6—7000 m нових (филмова) изнео је маја прошле године у „Tägl. Rundschau“ своје назоре о кинодрами. Он вели: „Садржај кинодраме има своју драж већином у љубавним и брачним скандалима, у неморалним и рафинираним прекршајима или у обојим заједно. Нема скоро дана, да се не подносе дуги и широки прикази из живота и рада тајних одношаја, апаша, одвратне сцене из бурдеља: не прође дан без приказа провала, тровања, преваре у наследству, паљевине, проналазака који служе сврхама прекршаја, поремећености умне, кажњиве хипнозе и т. д. Човек нема ни појма каква се поплава од гада и неваљалства спрема друштву из дан у дан у кинематографу, кад не би било цензуре да то донекле спречи.

Ко је чешће посећивао кинематограф, зна, да и покрај обазривости цензуреке много и много тога талог из дана у дан одлази у народ. Где кад што цензура није била свугде у власти, где кад што и тамо, где је у власти њена се ограда тајно пробије; даље и с тога што за њу још нема позитивног закона (говор је о Пруској), те се само на основу општих одређења може нешто учинити, тако да баш оно што је најгоре не дође пред свет. С тога проф. Брунер мисли: да кинодраме немају никакву уметничку вредност; па чак не зна ни како би било могуће да се кинематограф поправи у томе правцу.

Колико естетске вредности на психолошком склопу имају те драме види се из тога, што њихови продуценти и покрај захтева и наредба полицијских против озлоглашених парчади из позоришта, просто маказама исеку натпис или по неке поднатписе по својој вољи промену и тако „дотерану“ драму дају публици.

Таких драма је девет десетина међу свима јавним приказима кинематографским; остали незнатни заостатак су мање, више добри снимци из природе. А гледаоци таквих приказа су у знатном броју наша деца разног доба и узраста. А све оно што иде у школу, загушило је клупе смејући се и кричући на представама по подне или с вечера, једино који

немају потребних пара за улазницу шврљају пред зградом и студирају рекламне слике са „дречећим“ бојама и штампани садржај промашеног уживања с оне стране врата.

(Свршиће се.)

Слобода и детерминизам.

Од

ГАВР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

СЛОБОДА И ДЕТЕРМИНИЗАМ.

Разна значења речи слобода. — Слободна воља. — Слобода индиференције. — Приговор изведен из мотива. — Побуња овог приговора. — Докази за слободу. — Свет о слободи. — Приговори Бела и Спиноце. — Етички докази. — Свеопште веровање у слободу. — Разни облици фатализма. — Богословски фатализам. — Физиолошки фатализам. — Психолошки фатализам или детерминизам. — Слобода и ум.

Разна значења речи слободе. — „Израз *слобода* је врло двосмислен“, с правом је рекао Лајбниц. Нема израза чешће употребљавана, нити горе дефинисана.

Слобода прво значи физичке радње, материјалне покрете који не наилазе на запрете и извршују се без сметње. Вода слободно тече, животиња се слободно креће; то је *физичка слобода*, која једноставно значи одсуство запрета.

Грађанска и *политичка слобода* имају тако исто сасвим посебно значење. Грађанска слобода значи природна права човекова освештана законима: својина, неновредност личности и дома, итд. Политичка слобода јесте скуп права по којима грађани има удела у управи његове земље (слобода штампе, слобода удруживања, опште право гласа, итд.).

Најзад, *морална слобода* или *слободна воља** се зове моћ која се приписује човеку да се одлучи како он хоће, да се према свом избору одлучи радије на једну радњу него на другу, једном речју, као што је рекао Кондијак, „да чини оно што не чини и да не чини оно што чини“.

Слободна воља. — Ми ћемо се бавити само овим последњим обликом слободе. Питање је, да ли је човек, кад ради по својој вољи, у истину властан да се одупре наслетима свога сензибилитета, да бира између разних мотива које му сугерише његова интелигенција, или су, напротив, његове одлуке изнуђене последице, било какве спољашње потребе, било најзад психолошког детерминизма.

Слобода индиференције. — Да би се тачно одредно предмет препирке, треба прво искључи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чити извесна лажна објашњења слободе. По неким филозофима средњег века, човек би имао моћ да се одлучи без мотива: то је оно што се зове *слобода индиференције*. Класичан је онај пример са Бурдидановим* магарцем кога је овај филозоф замислио да је стављен у једнаком размаку од два снопа сена, једнако велика, који једнако побуђују апетит. Животиња, привлачена једнако овим двама једнаким искушењима, имала би са слободом индиференције моћ да се упути по свом избору једном или другом снопу. Босие и Рејд су обновили исти став: слобода би се, по њима, одлучивала самовољно, без мотива. Зашто, рекао је Рејд, кад се пред вас изнесе више комада новца једнаке вредности, зашто узимате радије један него други? У томе, то јест, у сасвим необразложеном чину, би састојала воља.

Врло је лако одговорити да је слобода индиференције чиста шимера; да у сваком нашем значајном чину има какав мотив по коме се ми одлучујемо; најзад, да безначајан чин, у коме се мотив не јавља, није никако слободан чин: то је чин ђуди или случаја, где слободна воља нема никаква посла.

У ствари, вољни чин предпоставља увек присуство каквог мотива: и ми смо видели (*Лекција XVI.*) да су одлуке воље увек промишљене, да се ослањају на интелектуалне разлоге.

Ако слобода постоји, онда се налази у границама повученим присуством једног или више мотива. Слобода индиференције би била право чудо које је немогуће појмити. Одиста је непојмљива слобода која би се одлучила напразно, без разлога, неком врстом државног удара наше воље. Или слобода не постоји, или она није и не може бити него избор између мотива који на нас утичу у противним правцима.

Приговор изведен из мотива. — Баш из нужног присуства мотива у сваком слободном одлучивању су неки филозофи, који поричу слободну вољу, извели своје нај јаче доказе.

Између многих присутних мотива, кажу, увек ће превладати нај јачи. Душа је као теразије чији су тањире оптерећени: језичац се увек пагне у правцу тањара који је већма оптерећен. Не може бити ни речи о слободи: дух је детерминисан најмоћнијим мотивом.

Побијање овог приговора. — Приговор се не би могао оборити, кад би се унапред знало који је мотив нај јачи. Утези на теразијама имају одређену вредност: они су од 50, од 100 кила, и, ма на који начин да се ставе на тањир, они ће онда задржати утицај једнак њиховој тежини. Напротив, мотиви који се јављају у нашем духу, који имају удела у одлучивању наше воље, немају апсолутне вредности. Ко није више пута искусио како нам се дешава да, у својим одлукама, пред-

поставимо безначајан мотив каквом крупном мотиву? Снага мотива потиче, бар делимично, од онога што наша воља сама собом додаје његовој природној моћи. Разлози за радњу не одлучују сами собом: они то не чине само уз пристанак воље. Доказ је у томе што ми не можемо унапред знати и прорећи који ће мотив, у вољи другог неког човека, у нашој властитој вољи, бити нај јачи. Нај јачи је онај мотив по коме се ми одлучујемо, али ми знамо да је он нај јачи тек пошто се наша воља изјаснила. Приговор изведен из мотива оставља дакле питање где је и било, и никако није доказано да је мотив узрок који одређује нашу радњу.

Докази за слободу. — Да ли су докази за слободу у стању да потврде, да држе опште веровање? То имамо сад да испитамо.

Ти су докази: 1^о свест коју ми имамо о њој, непосредан и психолошки доказ; 2^о етички докази: појам о моралу, одговорност дужности претпостављају слободу; ово овде су посредни докази који су засновани на закључивању и на последицама које би за собом повукло порицање слободе.

Свест о слободи. — Сви филозофи који верују у слободу позивали су се на свест.

„Слобода, рекао је Босие, доказана је очевидношћу осећања и искуства. Нека свако од нас саслуша, нека пита за савет себе сама: осетиће да је слободно као што ће осетити да је умно биће“.

Ако питамо за савет себе сама, изгледа да је слобода одиста, ван сваке сумње. Кад премишљамо о том како да се одлучимо, ми смо свесни да можемо радити у једном и другом правцу: премишљање би било само мамац који обмањује, кад не бисмо били власници да се одлучимо како нам се допада. Тако исто, у самој одлуци смо свесни осећања слободе: ми верујемо да од нас зависи хоћемо ли своју одлуку укинути или ћемо у њој истрајати. Пошто је чин већ извршен, иста свест још једнако траје: ми се кајемо што смо учинили оно што смо чинили, или себи за то честитамо; што доказује нашу свест да смо могли и другачије радити. Једном речју, могућност да чинимо оно што нисмо чинили, или да не чинимо оно што смо чинили, јесте битан елемент свести о свим нашим вољним чинима.

Приговори Бела и Спиноце. — Али је велики број филозофа, нарочито Бел* и Спиноца*, сматрао ову свест о слободи као илузију.

„Магнетска игла, каже Бел, коју сила магнетизма окреће према северу, или стрелица која показује ветрове, кад би биле свесне својих покрета, а не знају им разлог, приписивале би себи ту част и тврдиле би да раде по својим намерама“.

Хобс је већ био рекао у истом смислу:

„Чигра пибава од деце, кад би била свесна свога кретања, мислила би да оно потиче из њене воље, сем ако би осетила ко је пиба. Тако чини човек у својим

радњама, јер он не зна бичеве који детерминису његову вољу“.

И Спиноца им се придружује кад тврди да „свест о тобожњој слободи није него незнање узрока који чине да ми радимо“.

Поређења Хобса и Бела су потпуно нетачна, а Спиноцино објашњење је у противречности с искуством.

У ствари, не треба замењивати ни жељу, коју ови филозофи приписују чигри и стрелици за показивање ветрова, ни извршење радње с одлуком која њој претходи. А, у наведеним примерима, имамо само хипотезу о жељи коју би осећала стрелица за показивање ветрова, и хипотезу о покрету који би извршила чигра: а немамо оно што је суштина вољне радње о каквој ми имамо искуство:

Иначе, никако није истина да је свест о слободи само знање мотива који чине да радимо, него је напротив та свест тим живља, што боље ми познајемо мотиве којима се детерминисамо. Само у случајевима кад радимо с рефлексијом, уз пуно познавање узрока, верујемо ми да радимо слободно. И напротив, кад год извршимо чине о којима себи не дајемо рачуна, кад смо детерминисани разлозима скривеним, непознатим, слепим нагонима, нама онда није ни на крај памети да ове радње приписујемо нашој слободи. Тачније би дакле било да се свест о слободи налази у сталном друштву с познавањем мотива којима се ми детерминисамо. Осећање слободе може да буде илузија, али ова илузија поуздано не зависи од незнања мотива који управљају нашем одлуком.

Етички докази. — Етички докази за слободу јесу посредни докази који састоје у овом општем исказу: „Ако не постоји слобода, онда треба да нестане моралних појмова о обавези, о дужности, о одговорности: они онда немају више смисла, никаквог разлога да постоје“.

Дужност, у истину, претпоставља могућност. Морални закон ми наређује да чиним добро, али су његове наредбе пакосно подруживање, ако не зависи од мене да ли ћу их послушати.

Одговорност без слободе је шимера. Ја се осећам одговоран за све оно што чиним слободно, за моје погрешке, пороке; а не прима никакву одговорност у природним својим слабостима, ако због болести не одговарам захтевима који се на човека стављају, ако ми погрешке потичу од природе, а не од мојих дела.

Очевидно је да су морал и егзистенција слободе солидарни. Ако поричете слободу, онда има само лепих или ружних бића, корисних или штетних; али онда нема више људи добрих или рђавих, честитих или порочних.

„Ником се не замера, рекао је још Аристотел, ако је наказа од природе, али се осуђују они који су наказе

због пропуштена неговања и вежбања тела. Ко би пребацио слепцу од рођења? С равлогом га сажаљевамо ради његове несреће, али цео свет оправдано осуђује онога који постане слеп због навике на пијанство или због другог каквог порока“ (1).

Свеопште веровање у слободу. — Све чињенице људскога живота сведоче о свеопштем веровању у слободу. Без њега је немогуће објаснити обећања, уговоре, казне и награде, савете и претње, кајање, итд.

Ако ја нисам слободан, онда обећање постаје несмисао. Одиста, или ћу ја бити фатално детерминисан да учиним оно што обећавам, и онда чему да се везујем бескорисним обећањем? или ћу бити фатално детерминисан да учиним противно томе, и онда је бесмислена обвеза коју сам узео на себе.

Тако су исто казне и награде оправдане само ако су упућене слободном створењу, које је одиста одговорно за своју радњу.

„Зар човек, каже Аристотел, не је отац својих радња као и своје деце? Ово је доказано владањем свих људи и сведочењем законодаваца. Они казне, лакше или теже, оне који чине грешне радње, кад год ове радње нису резултат приморавања или незнања за које није крив оптуженик. Напротив, они одликују и награђују творце честитих радња; али у свим радњама које не зависе од нас, нико нас и не помишља гонити да их учинимо. Свако осећа да би било без користи обавезати се да нам, на пример, неће бити врућина или зима, да нам гладовиће неће бити непријатно, да нећемо осетити ову или ону сензацију, пошто ћемо их ми исто толико осетити и поред свих обавеза“...

Било би, одиста, без користи прибегавати саветовању или претњи, кад човек коме се обраћамо не би био слободан да своје одлуке и чине измени у правцу који му ми означавамо.

Цео људски живот, у својим институцијама, у својим законима, основан је на веровању у слободу.

„Ја не чиним ни једне радње, не изговарам ни једне речи која не би претпостављала веровање у моју слободу и у слободу других. Шта је закон који људи претресају и проглашују уз толике церемоније? Шта је суд где они узимају Бога за сведока свихових пресеуда? Шта је губилиште на коме одузимају част и живот свом брату који има да испашта неки злочин? Поредите веровање у слободу, и друштво ће се срозати“ (2).

Али, рећи ће се, све то доказује само толико да људи верују у слободу, а не и да они имају разлога да у њу верују. Ми ћемо одговорити да тако свеопшта чињеница има много изгледа да буде саобразна стварности; и да је нама најзад довољно то што сасвим од природе верујемо у слободу, што смо неодољиво упућени да верујемо у њу, чак и онда кад докази филозофа успеју да нас задахну извесним сумњама у солидност нашег веровања.

Разни облици фатализма. — Одувек је слобода била порицана, али се фатализам, или порицање слободе, јавља, било у религијском

(1) Аристотел, Етика Никомаху, св. II, VI.
(2) J. Simon, le Devoir.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

веровању, било у филозофским системима, у великом броју облика.

Богословски фатализам. — Код древних народа, код мухамеданаца, у пантеистичкој* филозофији, признаје се нека сила или више божанство над човечанством, чија воља управља свим догађајима и не допушта човеку никакве слободе. Ова тајанствена сила је оно што су Грци и Римљани називали судбина, фатум. Ма колико се човек напрезао у борби против судбине, биће му онако како судбина одреди. Муслимани кажу: „Тако му је писано.“

Чак и у хришћанској вери је остало нешто трагова од тога схватања судбине, замишљене, додуше, у личности Бога, који је апсолутан господар свију догађаја овога света. „Човек суди а Бог расуђује“. Идеја *милости**, први услов за врлину, то јест идеја тајанственог надахнућа од Бога који његова повлашћена створења унапред чини склона за добро, та идеја има непосредних веза с фатализмом. У неким хришћанским сектама је веровање у предестинацију* постало догмат.

То су застарели облици фатализма, и модерна наука се не мора код њих дуго задржавати.

Физиолошки фатализам. — Други фаталисти су као узроке који одређују људске радње призивали климат, расу, темпераменат, најзад, физиолошке услове човекових психичких способности.

„Без материјалне промене у нервном систему и, рецимо, у мозгу, каже Мол-шот,* нема вољних покрета.

„Али та промена долази споља. Промена се односи према надражају као дејство према узроку који га ствара.“ Овај разлог показује на сасвим вероватан начин да покрет не потиче из неке тобож слободне воље.

„Боље би било рећи да је воља нуждан израз извесног стања мозга створеног спољашњим утицајима...“

„Човек је резултат својих предака, своје дојиље, места, тренутка, ваздуха и времена, звука, светлости, своје хране и одевања. Његова је воља последица свих ових узрока: она је везана за какав природан закон који ми препознајемо у њеној појави, као што је планета везана за своје кретање, биљка за земљиште на коме расте“. (1)

Ово су претераности које се ничим не могу оправдати. Темпераменат, физиолошки услови, спољашњи утицаји свакако ограничавају људску вољу и сужавају круг у ком се она креће. Али сви ови узроци, ма како моћни били, ипак не укидају слободу. Човек зависи од природе; али он налази у себи ослонац да се одупре спољашњим утицајима и да одржи сву личну самосталност.

Психолошки фатализам или детерминизам. — Психолошки детерминизам је у истину модерна и научан облик фатализма. Ми смо већ рекли шта се може одговорити на његово доказивање, засновано искључиво на нужном односу узрока према дејству и на апсолутно одлучном утицају који би мотиви, а то би

били узроци, вршили на радње, које су дејства.

Без сумње, детерминистима треба нешто одобрити; треба са њима признати да, сматрана у извесном тренутку нашег живота, наша слобода није потпуна ни апсолутна. Ми немамо моћ да напрасно прекинемо са својом прошлешћу, да се отресемо сваке солидарности с оним што смо претходно учинили. Не, ми морамо рачунати с утицајем наших навика, наших укореењених тежња. Али, под самим овим условима, преостаје један део радње по нашој вољи. Детерминисти кажу да би слобода била прекид континуитета у нужном низању дејстава и узрока. И они би имали право кад би смо ми говорили о некој слободи апсолутно независној, недетерминисаној, ослобођеној од сваког услова. Али је воља управо онај узрок који делује у слободним нашим одлукама; и овај ефициентан* узрок се сам детерминише према другом неком узроку, који је сврха што је треба постићи, мета којој се промишљено тежи, једном речју финалан узрок наше радње.

Слобода и ум. — Слобода дакле није ништа друго него моћ да се ради по идејама, другим речима, моћ да се покорава уму. Што смо више умни, тим смо слободнији. Ми дакле имамо као неку слободу да постанемо слободнији, да без престанка повећавамо своју слободу. До нашег напрезања стоји да се све више и више ослобађамо насртаја инстинкта, власти сензибилитета, непромишљених ђуди и да постајемо све више способни да имамо себе у власти, да сами собом управљамо, повећавајући код нашег владања област рефлексије и ума.

РЕЗИМЕ.

179. Морална слобода се не замењује ни с физичком слободом, ни са грађанском, ни с политичком слободом.

180. Морална слобода или *слободна воља* јесте моћ да се по својој вољи детерминишемо на радњу коју смо изабрали.

181. Није тачно да се слобода детерминише својевољом, као што то схватају присталице *слободе индиференције*.

182. Слобода се одлучује *према једном мотиву*; али тај мотив постаје најјачи само зато што га воља *одабере*.

183. Докази за слободу јесу: непосредна свест коју о њој имамо и последице које би за собом повукло, нарочито за *морал*, порицање слободе.

184. Ми смо свесни да смо слободни у тренутку кад промишљамо, кад се одлучујемо, кад извршујемо вољну радњу; ово осећање наше слободе траје и пошто је радња већ извршена.

185. Свест о слободи не само да не значи незнање мотива који чине да ми радимо, него је она, напротив, тим јача и тим живља, што

(1) Moleschott, Kreislauf des Lebens, В. II.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

боље ми познајемо разлоге којима се детерминисемо.

186. Морални појмови о *обавези, дужности, заслуги и погрешци*, су нужно везани за хипотезу о слободи. Претпоставите да слобода не постоји, и сва етика се срзава.

187. Већина чињеница људскога живота, обећања, саветовања, претње, казне и награде, итд. сведоче о *својошћем веровању* у слободу.

188. *Фатализам*, или порицање слободе, има разне облике: оно је час богословски, час физиолошки, час психолошки. Психолошки фатализам се зове *детерминизам*.

189. Ма какав утицај признавали мотивима и побудама, међу којима има наша воља да бира, ипак преостаје слободи извесна област, ограничена додуше, за деловање.

190. Напрезањем, развијањем *рефлексије* и *ума*, ми можемо повећати нашу слободу.

Настава у читању с писањем.

(ЋЕНА ВАЖНОСТ И РАЗНА МИШЉЕЊА О ЊОЈ).

„Читати, чатати, сачетати, счатати, значи саставити, спојити, сабрати, т. ј. писменима представљене и изражене мисли разабрати или боље рећи сабрати т. ј. скупити писмена у слоге и речи, на дознати мисли, које су изложене у том писму или књизи.“*

Од многих тумачења која су разни немачки писци изнели о читању,** Карло Кер истиче као најбоље ово: „Читање је говор поређан видљивим знацима гласова“ (Др. Г. Л. Шулице, 1779—1846.)***

Исто тако многа су тумачења и о самој важности читања.

К. Кер наводи: „да се по знању и по спреми у читању и писању, меру образованост у војсци“. Данас државе мере по томе образованост својих народа. И Ф. Шлајермахер је истакао читање и писање као мерило народне образованости. Но он је још означио да то мерило није правилно, с тога, што читање није сврха образовању, него једно средство између многих других, јер зависи од тога *зашто* се чита и *шта* се чита. Но К. Кер и ако признаје исправност таког мишљења, ипак држи да је правилно читање морално-доброг градива, увек једно од најбољих средстава за право образовање народно. О времену, кад да деца почну учити читати

развија се педагози у мишљењу. Русо држи, да је читање мучење за децу. Многи педагози су сличног мишљења (Гедике, Кампе, Тирк, Гразер, Денцел, Грасман и др.). Фехнер држи, да је то мишљење било оправдано само за оно доба, док се радило тешким и неподесним методом, али данас кад је метода првог читања већма усавршена, да то мишљење једва да има основа, јер деца сад евентуалне тешкоће без напора савлађују. Но и ако су и други знатнији педагози (Диптер, Дитес, Бенеке, Вурст, Фрелих) у том правцу заступали ствар, ипак ће усавршеној експерименталној педагогији свакојако поћи за руком, да стварно докаже несмисао тога рада, ако не за који даљи ступањ основне наставе, а оно бар за онај најнижи у којем се сад деца душевно замарају, да савладају тако једну ванредну тешкоћу као што је читање. Ово ће научним експериментима тим пре поћи за руком, што мишљења која држе да то тако треба да буде, да се одмах тако рећи при уласку у школу дете учи читању, нису никаквим бедемима утврђена, него им је разлог оружје старе шаблонске школе, да се тек помоћу читања развија правилно даља настава.

Но и та стара шаблонска школа дошла је била до уверења, да на том ступњу где се може само механичко читање развијати, тешко даје настава успеха и не одговара сврси, јер деца нису спремна и развијена у срећеним мислима и изражајима, те да би се то допунило, створена је потреба спреме у говору и мишљењу пре читања. Колико се дете може темељно спремити за *шест недеља* у мишљењу и говору, да с том спремом улази у тако тежак рад као што је читање, може и нестручњак пресудити. Но школа и настава увек је трајала дане под утицајима неких спољашњих околности, обзира и сличних разлога, који јој се с поља наметну па ће и у овоме наставном питању још дуго чекати за слободом својом.

Ми по дужности својој износимо овде разна мишљења и за и против, али држимо, да је читање једна така грана наставе, која се никако не би смела почети пре, док деца стварном наставом у говору, мишљењу и гледању, нису стекла изражај и неку извесну одређеност у погледу, мишљењу и говору. То се на некој деци опазу у другој половини прве школске године, а на некој богме, чак почетком друге школске године. Ово последње често се опажа на оној деци, која су са разних узрока остала да понављају разред.

Разуме се да ми према садашњим приликама, морамо рачунати са чињеницама што постоје и према томе удешавати наставу, али свакојако нам је дужност да и поред тога заступамо у корист наставе поједина напреднија мишљења и да радимо на њихову остварењу где год се може.

* Упутство за предавање букварских наука, од Ђ. Натшевића, Беч, 1858. год. У Вукову Речнику је забележена још реч: чатисати, vide сачити (склопити и. пр. хаљину). У неким крајевима српским каже се место наређати се, начетати се.

** Х. Фехнер изнео је 50 таквих тумачења у својој књизи: Die Methoden des ersten Leseunterrichts. Berlin, 1882. Wiegandt u. Grieben.

*** Dr. C. Kehr, Geschichte der Methodik d. deutschen Volksschulunter. Gotha, Thienemann, 1889.

Шта је тежиште код првог учења читања?

1. Самостално познавање гласа;
2. Чисто изговарање гласа;
3. Чврсто меморирање слике гласа (писмена);
4. Лако и брзо распознавање и спајање гласова у слоге;
5. Разумевање прочитаног;
6. Самостално писање прочитаног;

1. Самостално познавање гласа.

За самостално познавање гласа постоји један једини метод који се зове *фонетички метод*.

Фонетички метод први је изнашао немачки учитељ Валентин *Икелзамер* 1534.* год. Све друго од Икелзамера до данас што је истицао као нов метод, није ништа друго него бољи или лошији *систем* фонетичког метода. Г. *Компјејре*** каже: „*Оно што увек привидно мноштво метода читања, што су они споредни постојци који се допадају ради привлачења и одржавања дефинице пажење.* (Стр. 292.)

Према резултатима до којих је наука у овоме проучавању дошла до данас Марк *Лобзин* вели: „*При процесу читања ради једна тако уметничка психичка справа, коју ми ни замислити не можемо па ма је употребљавали с најуметничкијом машином. Читање изазива такве тежкоће, о којима онај који површно ојача нема ни приближно појма.*“***

Важно је дакле, да је са психолошке стране утврђен први основ при учењу читања. Но осим овога Херман *Гулман* каже: „*Код учења читања и код учења говора не ради се само о психолошким ојачањима, него и о чисто физиолошким чињеницама, а ово је практичној физиологији говора била од увек важна задаћа.*“¹

Према овоме важно је бити с тим на чисто, има ли код сваког система при учењу првог читања, ових психолошко-физиолошких услова.

* Икелзамерово дело: „Die rechte weis auff's kürztzist lesen zu lernen“. II. издање. Држи се да је прво издање штампано 1527. год. али се од тога издања није сачувао ни један примерак. Fechner. „Vier seltene Schriften des sechzehnten Jahrhunderts“. Berlin, 1882. Wiegandt u. Grieben.

** Габријел Компјејре: „Теоријека и практична педагогија“ превео Р. Огњановић проф. у Скопљу. Београд 1907. Изд. Коларчеве задужбине.

*** Marx Lobsien: Die mechanische Leseschwierigkeit der Schriftzeichen auf psychophysischer u. experiment. Grundlage. Langensalza, 1898. Beyer & Söhne (Pädag. Magazin 111. Heft.)

¹ H. Gutzmann: Die praktische Anwendung der Sprachphysiologie beim ersten Leseunterricht. Berlin, 1897. Reuther & Reichard. (Abhandlungen aus dem Gebiete der pädagogischen Psychologie u. Physiologie. Herausgegeben von Ziehen u. Schiller.)

Јако је опсежна књижевност и многи су писци, који се бавили и који се баве, овом врстом рада, према томе би и то морао бити опсежан рад који би критички прегледао разне методске системе и који би изрекао колико су те разне системе рачунале са психолошко-физиолошким основима при учењу читања. Нас у овај мах не може то интересовати, него би нам била задаћа да разгледамо данашњи метод *мешовитог читања и писања* и у општим цртама изнесемо неке новије нукушаје у првом учењу читања и писања.

Данас се познаје непознати глас одмах у почетку учења читања, из једне целе речи, у којој има три и више непознатих гласова (око, сат), а узимају се и такве речи, у којима су слогови са два и више сугласа (шгла, евенка) па чак два и три слога. Те речи су редовно именице.

Дете тешко познаје глас у данашњим речима, па ма да се и спремао за то растварањем речи. У растварању речи, иде се за вежбањем у растварању у опште, а то растварање није упоредно на таком градиву, које ће се одмах у пракси примењивати, него у њему има и таквих речи, које ће или доћи или не доћи одмах у употребу, а можда и никад неће доћи при читању, али ако и дођу, сви њихови гласови не могу одмах доћи, јер по свом генетичком и графичком формалном својству и физиолошком главном својству не могу одмах доћи на ред. Дакле то није директна радња, него посредна. Још главније је у овоме први степен овога рада: *Изнавање потребног гласа за учење*. У првим часовима овога рада, ретко је да дете само може да дође до резултата, него онајчешће бива да учитељ сам покаже како се то ради (н. пр. код речи око). Све ако се и пађе које дете да само изнађе тај глас, то је тек појединац у школи, а о каквом знатнијем проценту такве деце нема ни говора. Из тога се види, да се тај први увод ослања на прост механизам и да нема психолошке радње ни за неколико процената.

О другој важној радњи при томе, помоћу физиологије гласа, нема ни спомена. Ако се негде у школи и покаже како се чисто изговара глас, то се ради механичким путем, без икаквог ослоња на психолошки и артикулациони развој.*

Ово би био дакле, један темељан недостатак данашњем мешовитом методу читања и

* Дугогодишњим заоставањем вежбе у праву физиологије гласа, почело се ширити мишљење да садашњи фонетички метод не ваља. Већ се и у јавности истичу такви гласови и незнање поступка појединих радника, погрешно се уписује у недостатак самом методу, јер се доказује како се у познавању појединих сугласа при учењу читања, увек прираде уз суглас некакав приглас (ъ, њ). Ко је добро проучио суштинску фонетичку методу, знаће да је ово сиров погрешна тврдња, која је основана на непознавању саме ствари.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

писања, али у ствари није недостатак метода, него његовог извођења. Но како, тај начин учења има својих добрих страна, а и остале системе нису без погрешака, то излази да се ни једној системи не може дати искључиво поверење, него да је најрационалније покупити од више система оно што је за наш посао најподесније и тако спојеним dobrим странама разних метода, упростити наставу првог читања и писања, да се њоме што лакше и што рационалније дође до добра успеха. Спајање више метода уједно, није нова мисао. Признати методичар *Дитлајн* давно је већ тако поступао.

(Наставиће се.)

Педагошки преглед.

Неке реформе у аустријском школству. Неповољне политичке прилике нису дале, да се предузму какве стварне реформе на поправци положаја учитељског. Но у питањима унапређења школе и наставе ипак се нешто учинило. Обзиром на све јачи значај телесног вежбања, постављени су стручни надзорници за наставу у телесном вежбању. У вези с тим одржана је 8. и 10. нов. 1911. једна анкета, која је расправљала о потреби игралишта. Доњааустријски школ. савет издао је јула 1912. наредбу о неговању дечјих игара у народним и грађанским школама.

12. окт. 1911. конституисана је централа за телесно вежбање, која је подељена у шест секција. Телесном васпитању, служи и прва бечка школска зубна клиника, отворена с јесени 1911., а тако и Друштво за школску хигијену основано 1912.

У Грацу је одржан дан антиалкохолиста 8. и 9. окт. 1911., где се расправљало искључиво о васпитању омладине и донесена су лепа упутства за усавршавање антиалкохолске наставе.

Поводом тога изишао је министарски отпис 4. јуна 1912., којим се наређује, да учитељске кандидате лечнички доценти поуче у питањима антиалкохолским.

Ове године ступили су у живот наставни планови за нар. школе у Чешкој, који су проникнути модерним идејама.

Добар напредак учињен је министарском наредбом од 15. септ. 1911. о новим наставним плановима за цртање, уз које су пзашла и упутства. Њима се настави у цртању по-

лаже нов основ, јер се иде за тим да обртна тачка буде у раду, развитак способности на основу самосталног опажања и сопствених доживљаја.

На пољу друштвене заштите омладине, вредно је споменути, да је у министарству установљено место нарочитог инспектора за друштвену заштиту омладине.

У погледу учитељског образовања стање је овако: Од 69 учитељских школа, 57 су државне, три земаљске и 9 вероисповедних; од 77 завода за образовање учитељица 21 је државни, 1 земаљски и 47 вероисповедних. Против организационог статута за приватне (већином вероисповедне) заводе, за које је установљен испит зрелости на крају трећег течаја, а методска спрема у четвртом течају, подижу се од стране стручњака важни приговори.

Једно питање школског уређења, у којем се и учитељска мишљења јако разилазе, предложено је бечкој окружној учитељској конференцији, наиме: Организација т. зв. завршних разреда за оне ученике осморазредног система, који из било којих узрока не дођу до највиших разреда.

Учитељство.

Словеначки учитељски лист „Učiteljski To-variš“, ступио је 1. бројем 1913. год. у 53 своје годиште. Он је уједно најстарији словеначки лист. Поводом тога значајног момента пише: „Колико је требало великих напора, великога рада и пожртвовања, то знамо само ми који смо издржали свој лист љубављу и пожртвовањем.

Непријатељи напредног учитељства, културе и слободе, служили се свима допуштеним и недопуштеним средствима, да би лист угушили. Но то им није испало за руком, јер је учитељска сталешка свест јача и отпорнија него сви непријатељски покушаји.

Што је било у редовима учитељским слабо, нерадино, без карактера и саможиво све је то отпало кад је наступио терор противне политичке странке. Карактери су остали! Ко је осећао у себи грех и своју слабост, тај је отишао у хладовину језуитског шешира, да се сакрије од светлости правде. Бој за материјалан и моралан успех учитељства утолико

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ће бити попоснији, кад га будемо постигли својом снагом против издајства тероризма и поткупљивања.

Учитељству треба у боју оружја, то је оружје сталешко гласило. Храбрите морамо малаксале, снажити сва срца одлучношћу, бранити част и углед школе и сталежа, подићи високо стег поштења, јер ако се не бранимо сами, други нас неће бранити.

Кад жртвујемо за своје часописе, то жртвујемо за добро свога сталежа. Пошто су наша имовна средства безпримерно слаба у толико је жртвовање теже. Сталешка свест упутиће нас да од својих уста откинемо, како би омогућили сталешку организацију и поставили њено гласило на чврст необорив основ.

Задобите све оне, који стоје апатично у страни, да положи и они свој дар у основ наше солидарности.

Сви смо борци, сви од првог до последњег. Зато нека је свима заповед сталешкога поноса и самосвести: Свако, ко је наш, нека је претплатник „Уџит. Товариша“!

Помоћу својег листа морамо изаћи из свога круга у јавност. Нека она позна наш гигантски социјални и културни бој, па ће знати ценити наше дело“.

Тако се храбре на сложан сталешки рад свесна браћа, и тако кличу један другог у братско коло.

То би и нами могао бити леп *memento*!

Немачке учитељске организације у Аустрији. Немачко учитељско удружење у Аустрији, одржало је своју скупштину 19. и 20. јула 1912. у Дорнбирну (Форарлберг). На скупштини се расправљало питање о учитељској дотацији. Осим тога је скупштина устала против предлога корушког посланика *Штајнвендера* који је под фирмом реформе народне школе у правцу школе рада и наставе у економији, тражио у сабору да се скрати обвезно школско време и да се смањи учитељско образовање. Расправљано је још „о васпитању ка човечности и спремни за живот.“

Учитељска удружења по појединим покрајинама, скоро искључиво била су заузета борбом за дотацију. То је једна велика невоља, чије последице ће се једном показати у ужасној мери, јер се снага учитељства тако много троши у борби за право и награду, да за педагошке задаће једне учитељске организације мало времена остаје. Најогорченија

борба водила се у Чешкој. Немачко учитељство је чврсто истрајало у борби, и вође организације имале су тешку задаћу. Поводом опструкције у сабору почела се на учитељство товарити одговорност за то. Таки покушаји су утицали да се немачко и чешко учитељство јаче зближило и закључило, да се међусобно помаже у заједничкој невољи. Слично се догодило и у Галицији међу Пољацима и Русинима. Учитељи у *Штајерској*, у борби за дотацију, први пут се сад прихватили новог оружја, штрајка. По закључку своје организације, једног и истог дана дали су сви оставке на свима звањима у разним друштвима и у општинама, да докажу да је радна снага учитељства за опште добро на многим пољима ненакнадива. Само се оним удружењима учитељство ставило на расположење, која су својим изјавама показала пријатељске симпатије према учитељима.

Учитељство у *Доњој Аустрији* већином се бавило питањем о дотацији сеоских учитеља, које је у толико потребније било, што је 1. јануара 1912. ступио у живот закон о дотацији бечких учитеља, којим је још јача постала разлика у дохотцима варошких и провинцијских учитеља. Грозну слику учитељског положаја у провинцији, дало је дело учитеља Рапендорфера (у Родауну), који је, немогући се помоћи на други начин, отровао себе, жену и своје четворо деце.

Већи састанци учитељски одржани су: 6. и 7. окт. 1911. у Линцу одржало је скупштину горњо-аустријско учит. друштво; 14. јан. 1912. у Лавову, учитељство у Галицији; 21. јан. 1912. одржало је ванредну скупштину доњаоустријско учит. друштво; 3. и 4. априла 1912. одржана је скупштина забавиља у Бечу.

Осим тога одржане су опште учитељске скупштине: *Штајерска*, 11. до 13. септ. 1911. у Грацу. Расправљало се о суштини експерименталне дидактике. О ревизији наставног плана. О службеној прагматици. О спровођењу идеје рада као наставног принципа. О реформи званичних конференција.

У *Корушкој* је одржана 22. до 25. маја 1912. учит. скупштина у Целовцу. Расправљало се о обвезној теми у учит. конференцијама. О основима за уређење једног школског врта. О реформи наставе у језику. О наставним плановима за женски ручни рад. Поводом смишљеног рада тамошњег учитељ-

ства на тим конференцијама, позвани школски надзорни органи изразили се најповољније о учитељству, и тиме су утерали у лакше нападе који су у корушком сабору приликом дебате о школским питањима, пападали учитељство.

† Велько П. Петровић.

Митрополија Карловачка изгубила је једног од најбољих и најплеменитијих својих народних учитеља. После дуге и тешке болести од године дана упокојио се у београдској болници 14. (27.) јануара о. г. *Велько П. Петровић*, земунски учитељ у миру, у 64. години живота.

Велька Петровића познаје цело Српство, јер је и он волео цело Српство и пропутовао је, које студије ради, које ради прикупљања дарова за Српски Учитељски Конвикт у Новом Саду, као певач учитељског певачког збора: Банат, Бачку, Срем, Хрватску, Далмацију, Црну Гору, Босну и Херцеговину па и Србију и као симпатична појава, разборита глава, умешна особа, весела нарав, добар и пријатан појац и певач стицао је познанства и пријатељства на све стране. Отуда се његово име надалеко чуло, за његово се српско родољубље надалеко знаде.

Родио се у Земуну маја 1849. године, куда му је отац Петар, парох мартоношки, пребегло, а одрастао је у Мартоношу, где је и основну школу изучио, гимназију у Новом Саду а учитељску школу у Сомбору с врло добрим успехом. Некако одмах по довршеној учитељској школи упразни се учитељско место у Земуну и он буде тамо и изабран 1867. године, где је непрекидно и служио све до 1909. год., дакле пуне 42 године дана и својим лепим понашањем, својим савесним радом у школи, својим родољубивим подвизима у месту и народу стекао је толико љубави и поштовања, да је биран и за председника српског црквеног певачког друштва, за управног члана земунске штедионице и српског добровољног позоришног друштва, за саветника занатлијске задруге, за представника вароши Земуна.

Као учитељ биран је и постављан за члана епархијске школске управе архидијецезалне. 1897. године постављен је од Школског Савета за привременог референта школског епархије темишварске и вршачке. Од архидијецезалног учитељског збора биран је за потпредседника, а биран је, већ као умировљен учитељ 1910. године, за председника митрополијском учитељском збору у Новом Саду, где му је први пут и позлило и морао напустити председничко место и уступити савруговима, млађим часницима. Беше и он пре 20 година на првој учитељској скупштини, која је оснивала Српски Учитељски Конвикт у Новом Саду, и већ на тој скупштини буде одликован избором за члана управе тога завода, које је часништво понављано сваке године, а никад његово име није изостављено. Но он је то и заслужио, јер беше одан тој установи, као ретко ко и много је допринео, да је та установа тако лепо напредовала и стала на своје чврсте ноге, са којих може и даље напредовати, ако јој на челу остану такви родољуби, као што је био пок. Велько П. Петровић.

Осим у школи и на учитељским установама, радио је он и на другим просветним и хуманим установама. Његова је заслуга, што је у Земуну основана Добротворна Задруга Српкиња, којој је он био пуних 16 година перовођа и саветник. У опште је био подузетна духа, родољубива заноса, савестан и истрајан раденик, уредан човек у сваком послу кога се лати и који му се повери, и зато је и био тражен и поштован и од свег грађанства и од својих савругова учитеља па и од шире масе народне.

Он беше прави учитељ и пријатељ народни. То се огледало и на оном лепом и многобројном одзиву у пратњи његових земних остатака. У пратњи смо видели чланове мађистрата варошког са градоначелником на челу, видели смо представнике Земунске Штедионице; Певачко Друштво је пратило и појало у цркви, а пратило је и уз пут појало и српско ђачко певачко друштво реалне гимназије; занатлијска задруга ишла је са својим барјаком и одала почаст својим дуплирима (чирацима). Учитељски збор српских вероисповедних основних школа у Земуну издао је нарочиту посмртницу за врлим покојником. Било је заступљено па и свој по-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

смртни лист издало српско добровољно позоришно друштво па и Добротворна Задруга Српкиња. У пратњи су биле заступљене све српске основне школе, а учитељски збор ожалио га је и засебним посмртним листом. И учитељство римокатоличких основних школа било је заступљено, а кад је спровод пролазио са мртвачким одром са паробродске станице уз римокатоличку цркву, ова је истакла црн барјак и звонила, докле год спровод није прошао. Свештенство је корпоративно учествовало под началством проте г. Павла *Милина*, који се лепим говором опростио у цркви од покојника и захвално му се на труду и услугама у име цркве и општине црквене. Пред црквом се опростили у лепим говорима од покојника г. Арк. *Варађанин*, председник српског учитељског конвикта, и учитељ месни г. Станмир *Субић*, онај у име конвикта и другова учитеља, овај у име месних учит. другова и дечице. На гробу се опростила од покојника бираним и топлим речима председница Добротворне Задруге Српкиња, гђа Софија уд. пл. *Стирша*.

За свој многогодишњи и родољубиви рад добио је признања и од Њег. Велич. краља Франца Јосифа I. и од Њег. Вел. краља црногорског Николе I. у орденима, а од Школ. Савета признање у дипломи.

Као што се види одато му је признање са свију меродавних места а лепо је ожаљен од целог грађанства, својих другова и многих пријатеља. А таком врском просветном раднику довикујемо и ми: Слава и вечна ти успомена, брате наш Вељко!

А. В.

Преглед књига.

Жил Пајо. Савети и практична упутства наставницима и наставницама пре уласка у јаван живот. С француског превео *Ник. М. Ракић*, директор гимназије. Издање С. Б. Цвијановића. — Београд, 1912. Цена дин. 2-50. Стр. 245.

У лепој техничкој опреми каквом се стално одликују издања Г. Цвијановића, изишао је овај „други Пајо“ у српској књижевности. Као и први, *Васиљшање Воље*, и овај други се поново јавља; не сећам се само да ли је ово стари онај превод, штампан пре десетак година, или је и овде нов превод. Свеједно.

Јер ту и престаје сличност у судбинама двеју књига Пајо-а код нас. Наиме, док је *Васиљшање Воље*, место у старом, скоро ђачком преводу, други пут штампано у солиднијем преводу Г. Јов. М. Јовановића, превод *Савешта и Практичних Упутстава* је, у овом издању, врло рђав.

Г. Ник. М. Ракић не зна језик оригинала. То је врло непријатно, али се мора рећи да је његово знање било сасвим недовољно, те преводиоцу није дало да пишчеву мисао схвати у њеној потпуности. А то је штета, јер кад преводилац не уме да се пробије до тачнога смисла текста, још је теже то читаоцу његова превода. И место књиге Пајо-а на српском језику, ми добијамо као неку прераду његове књиге с многим местима која су без смисла, и са другим местима, чији смисао није тачан.

Неколико примера.

У глави првој, Пајо каже како многи учитељи, почетници, „из дубине срца жале за годинама проведеним у Учитељској Школи“ (јер су се онде осећали срећни); преводилац каже да они „жале из дубине душе године које су провели...“ (а то знача сасвим друго нешто!) У глави другој, писац говори ученицима Учитељске Школе да њих одржава *у полету*, у доброј вољи за напрезање: такмачење, брига о будућности, итд.; преводилац им каже: „ви се држите *у неизвесности* такмичењем...“ На стр. 19, реч култ, говор је о верском култу, о обредима, преведена је речју *уважесе!* На стр. 49, где писац говори о већој вредности човечје личности, но што је има *богатство*, преводилац је реч *la fortune* превео као *срећа*. На стр. 195, писац спомиње хилус, потекао из варења, а преводилац говори: „хилус, награђен варењем.“ На страни 213, преводилац спомиње „хвалисаве речи“, онде где писац говори о „речима похвале“, које придевамо људима; а даљу фразу преводиоца: „Све сјајне одредбе славе активност наше ниске природе“, њу нико неће разумети, јер ни преводиоцу није била разумљива.

Има и погрешака друге врсте; где је преводиоцу смисао оригинала био јасан, али га је изразио сасвим некњижевним једним српским језиком. Те погрешке стила отежавају читање, или су, у повољнијим случајевима, само литерарне неукусности, као оно писање речи *Учитељска Школа*: Учитељ. Школа и Учит. Школа!

Све су ове замерке упућене издавачу; њему оне хоће да рекну колико Г. Ник. М. Ракић недовољно зна француски језик, а да би био позван да преводи. Неће пак оне читаоцима да рекну као да је овај превод савим за одбацивање. У одсуству, не кажем бољег, него: у одсуству доброг превода, наши се учитељи могу коришћу послужити и овим. Жил Пајо је добар учитељ учитељима; његова књига, и уз оволике празнине, може бити добар саветник и пријатељ српском народном учитељу.

И у нади да ће овај приказ оставити код читалаца такав утисак, ја ћу да рекнем најтежу замерку овом преводу. Видели смо да се ни у каквом предговору не спомиње да је овај „други Пајо“ једанпут већ штампан код Срба. Преводилац, што је горе, не спомиње да он није превео целог Пајо-а, него само две трећине његових савета. Ја знам, он ће рећи да се у непреведеној трећини књиге налазе и така упутства која су саображена посебним француским приликама: једна глава у њој говори о дужностима учитеља као учитеља француског, а у другој се говори о дужностима учитеља као заступника потпуно световне школе, равнодушне према религијама организованим у цркве. Али, тога посебно француског има и у преведеним деловима књиге; и као што онде не смета употребити књиге, не би сметало ни у овом делу где се тако паметно говори о положају који учитељ треба да заузме према политичким странкама, према социјализму. И онако се у књизи не ради о упутствима по којима се може механички поступати; него је у њој главно онај у истину религиозни дух који од личности тражи да ради на свом усавршавању, да тиме, и радом у друштву, ради на јачању човечности у човечанству. А такве тежње наших учитеља би биле само појачане да су преведене и главе у којима се говори о дужностима учитеља према демократизму у држави, у којима је дата тачна и лепа дефиниција родољубља. Учитељство ће најбоље разумети колико је оштећено непотпуношћу овог превода, ако му преведемо натписе две последње главе из оригинала: *Начела којима учитељ треба да се руководи: Дужности учитеља као човека: Велике тековине човечанства.* — *Изналажење непромењивих закона.* — *Одезбеђење.* — *Ослобођење мисли и воље.*

— *Солидарност.* И, најзад, још једно начело којим учитељ треба да се руководи: *Културна лепошће* (естетска култура у школи и животу) — *Лепошћа поља.*

Понављам: и толико оштећен, непотпун, нови овај Пајо ће бити, у одсуству потпуног, добар пријатељ и саветник српском народном учитељу.

Васа Стајић.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да уплате за остале рате за своје деонице. Седма рата је за старе деоничаре К 3:50 по једној деоници, а за нове К 4:50 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у *јануару* о. г. од: г. *Димитрија Марјановића*, равн. учитеља у Буковцу 10 К чланарине. — Од гђе *Јелене Коњовићке*, умир. учитељице у Сомбору 10 К чланарине за пок. мужа *Стеву Коњовића*. — Од г. г. *Жарка Алексића*, *К. К. Поповића*, *Л. Вуковића*, *В. Марјанског* и *Ср. Бошњака*, наставника у Ст. Футогу по 1 К прилога уместо честитака о Новој Години. — Од г. *Ђоке Милића*, умир. учитеља у Новом Саду 2 К свечарског прилога. — Од г. *Станка Борића*, учитеља у Лединци 25 К чланарине. — Од г. *Милана Калуђерског*, учитеља у Ст. Врбасу 1 К свечарског прилога. — Од гђе *Зорке Калуђерске*, учитељице у Ст. Врбасу 1 К свечарског прилога. — Од *Српске Шведионице* деон. друштва у Руми 50 К прилога.

Читуља. *Ангелина Стејићева* умир. учитељица у Ст. Паланци, преминула је 24. јан. (6. фебр.) о. г. Тамошњи срп. учит. збор издао је посмртницу о њеној смрти. Покојница је свршила учит. школу у Сомбору 1881. год. где је као учитељица дошла да доврши своје науке. По свршеној учит. школи изабрана је за учитељицу у Ст. Паланци, где је вредно и савесно вршила учитељску дужност, све до пре 7—8 година, кад је ступила у мировину. Нека јој је вечни покој!

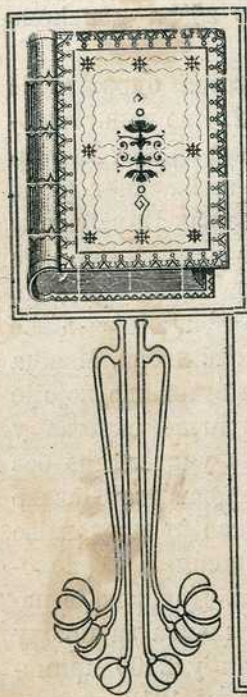
— Концем децембра 1912. године умро је у Мирковцима код Винковаца равнајући учитељ *Милан Вуковић*, после дуге и тешке болести (сушице). Био је добар учитељ, а особити појац, што му такођер зададе рану смрт.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КЊИГОВЕЗАЦ И ПРОИЗВАЂАЧ

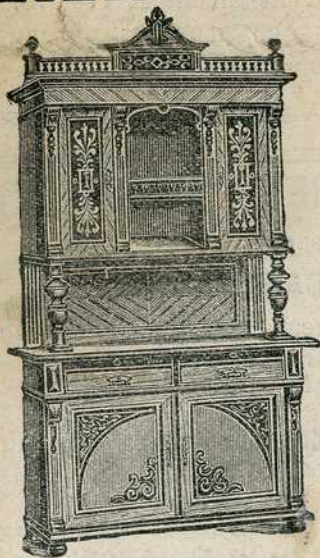
≡ КАРТОНА ≡

ДОМИЊИК БАРТ

НОВИ САД, Зрињи Илона улица број 15,
☎ Телефон број 314. ☎

стално имаде на стоваришту трговачких књига као и осталих за разне забелешке у свакој величини, кутија за женске шешире од 80 ф., поштанских и кројачких кутија од 50 ф. на више, које су практичније од кофера, јер су лакше и врло јаке. Картона на захтев по мери. Наручбине са стране прима и поштом их отправља брзо и јефтино. Повез књига најмодерније извађа, на захтев шаље мустре у куће, и преузима све у ову струку спадајуће галантериске послове, које најтачније под гаранцијом извађа.

Препоручује се штованој публици, молећи за што обилније наручбине.

Стоваришће намештаја

Менрат Л. и Син.

НОВИ САД, ул. Кошут Лајоша 46—48.

У новосаграђеној модерној згради
има највећи избор сваковрсног

☞ **НАМЕШТАЈА.** ☞

Стално има изложбу потпуно намештених соба.

Опрема за удаваче у свима ценама.

Основано 1843. г.

Телефон бр. 87.

Велики избор тепиха, завеса и застирача и свих ствари за намештај.

20—20

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2— динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас изишао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шиљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Ujvidék, Hongrie).** Рукописи се не враћају.

Издаје и уређује: Ђока Михајловић, учитељ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Молимо да се при набављању робе по овим огласима позовете на „Школски Гласник“.

ОСНОВАНО 1830.

30 ОДЛИКОВАЊА

ПЕЛИКАН-БОЈЕ
ГИНТЕР ВАГНЕРОВЕ
УМЕТНИЧКЕ и КЕМИЈСКЕ
АКВАРЕЛ БОЈЕ,

по оцени првих стручњака недостижне су у погледу чистоте, јасности и употребе при менаџу.

ГИНТЕР ВАГНЕРОВИ
ТЕЧНИ ТУШЕВИ

припознати су као најбољи производ и стекли су светски глас.

ГИНТЕР ВАГНЕР,
(GÜNTHER WAGNER)

Hannover und Wien Xll.

Купујте „Српски Школски Крем“.
Од укупног промета иде **5%** **ФОНДУ СВЕТОГ САВЕ**
за српске школе.

У много хиљада школа уведено је већ

Црно школско мастило од смесе за мастило.

Сасвим је без талоба, плесни и отрова. На перету и у стаклету се не може кора ухватити. Како се раствори у хладној води одмах је за употребу. Разашиље се у пакетима за **5 литара**, К 1-20, плаћеном поштаршом разашиље се од 2 пакета на више. Као додатак пакету шиљу се шпичице у црвеној, плавој, љубичастој, зеленој боји и за реформ-антрацен мастило за $\frac{1}{8}$ литре по 20 фил.

Не тражи се плаћање ни унапред ни унапред.

JOSEF SCHUSTER

Wien, V/2 Reinprechtsdorferstrasse 28.

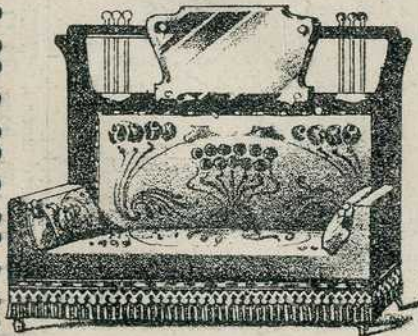
Хиљадама признања и поруџбина има на углед.

15-20

Смесу за мастило препоручује и управа овог листа, јер је чинила покушаје њоме.

СТОВАРИШТЕ

Фабрика намештаја Николе Дусина

Ханска улица бр. 1. У НОВОМ САДУ, Телефон бр. 184.

до Сиротишта Марије Трандафил.

Препоручује своје велико богато и снабдевано стовариште намештаја, у разним израдама и јефтним ценама.

Велики избор простирача, завеса и ћебета.

Препоручујемо нашу новосуређену

РАДИОНИЦУ С МАШИНАМА

Солидна послуга!

Јефтине цене!

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР КАЛЕНДАРА

има у књижари учитељског д. д.

„НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

За год. 1913. изашли су и разашли су се:

ВЕЛИКИ ОРАО са 70 врло лепих слика.

Цена К 1.—

ГОДИШЊАК најстарији велики српски календар са многим сликама.

Цена 70 фил.

Велики Србобран,

Херцег-Босански.

Цена 60 фил.

Мањи календари:
ПЛАНЕТАР * РУЖИЦА

Цена 40 фил.

Мали календари:

СРБИЈА, ОРЛИЋ, ЦРНОГОРАЦ, ХЕРЦЕГОВАЦ,
БОСАНАЦ, ДАЛМАТИНАЦ, СРЕМАЦ, ЛАСТА,
НОВОСАЂАНИН, БАЧВАНИН а 30 фил.

НАТОШЕВИЋ календар за цеп а 20 фил.

Календар на зид, са сликом НАТОШЕВИЋА. Цена 40 фил.

Траже се поверљиви комисионари.
Препродавцима највећи радат.

Одликована
златном медаљом за ревност
од Његова
Величанства
Николе I.
Краља и Господара Црне Горе.

Одликована
златном медаљом за ревност
од Његова
Величанства
Николе I.
Краља и Господара Црне Горе.

Прва творница искључиво свих срп. прав. цркв. утвари, певачких, соколских и свију других друштвених застава и барјака

Луке К. Алексијевића, Нови Сад.

Препоручује најновије ратне слике са Балкана у величини 32x42 cm. и 40x50 cm. — на артији у масним живим бојама колорисане као и ансикткарте на велико и на мало.
Препоручује срп. историјске слике као и све потребне црквене утвари.
На захтевање шаље ценовник бадава и франко.
Наруџбне се шаљу на адресу: **Luka K. Aleksijević, Novi Sad — Ujvidék — Hungaria.**

ПОМАЖИТЕ ШКОЛЕ БУДИМСКЕ ЕПАРХИЈЕ.

„Српски Школски Крем“ једини српски крем за ципеле у Новом Саду.

„СРПСКИ ШКОЛСКИ КРЕМ“ 5% од промета фонду Св. Саве.

Част ми је српској поштрошачкој публици, а нарочито трговцима, учтиво до знања ставити, да сам решењем високославног *Школског Савета* у Ср. Карловцима под бројем Ш. С. 43/118 ex 1912. добио дозволу, да производим

„СРПСКИ ШКОЛСКИ КРЕМ“.

Од укупног промета — а не само од чисте добити дајем

5% фонду Св. Саве.

за припомоћ српским народним вероисповедним школама у Карловачкој Митрополији.
Како је „Српски Школски Крем“ најбољег квалитета, у елегантним кутијицама а уз то ванредно јефтин, то молим српску потрошачку публику да при куповању крема за ципеле захтева једино „Српски Школски Крем“, јер трошењем српског производа помажете и српске народне вероисповедне школе.

12--20

С одличним поштовањем **МАРКО ИЛИЋ,**

(Позовите се при наруџбини на „Шк. Гласник“.)

творничар „Срп. Шк. Крема“.

„Српски Школски Крем“
копија се у овима болним раздацима.

Дижите школе,
деца Вас моле.